

ifjúság érdekeiért élő meleg szíve biztosítja arról, hogy jó úton halad, mely az unitárius halhatatlanok Pantheonjába visz.

Áldott az Úr, a gondviselő, hogy nekünk adta őt.

III. Bezáró.

Mondotta: Vári Albert, az U. I. T. alelnöke.

Az igazi nagy embereknek már itt a földön kettős életük van. Egyik az, amíg halandó testben itt járnak, amíg gondolkoznak, éreznek, szeretnek, cselekednek és boldogítanak másokat. Ez az élet elmulik, mert minden, ami porból való, porrá is lesz. A másik élet pedig az, amit haláluk után élnek a földi halhatatlanság világában. A testi halál után feltámadnak eszméikben és gondolataikban, szellemükkel hatnak az utánnuk következő nemzedékekre éppen úgy, mint a tóba dobott kő, még akkor is érezteti hatását az általa megindított hullámgyűrűkben, amikor maga már régen mozdulatlan áll a tó mélyében. Az Istennek ebben a csodálatos világában még az anyag sem enyészik el. Annál kevésbé győzedelmeskedhetik az idő a szellemen s annak munkáin. A nagy szellemek ujjászületnek a történelem izzó kohójában.

Ilyen kettős élete van Brassainak is. Az a Brassai, akit mi idősebbek színről-szinre ismertünk és láttuk, amint magas s kissé előrehajolt termetével, a prófétákra emlékeztető hófehér szakállával és szeretetet sugárzó szemével, vállán hosszú condrakabátjával járt-kelt az utcákon; akit itt, ebben a teremben olyan szorongó félelmek között vártunk az érettségi vizsgán, amelyről soha el nem maradt; az a Brassai, akiről életében nem minden alap nélkül legendák keltek szárnyra: hogy a zongorabillentyűit íróasztalára lerajzolta s azon megtanult zongorázni, hogy tndományos vizsgálódása közben az óráját a tóba dobta s a békát a zsebébe tette, hogy annyira elmerült egy könyv olvasása közben, hogy az esküvőjét elfelejtette, hogy az utcán sétálva, lépéseit számolta, egy többjegyű szám logaritmusát számította s ezek mellett ugyanazon időben barátságosan köszöntötte nagyszámu ismerőseit . . . az a Brassai már régen nyugszik a házsongárdi temetőben. Azóta újabb emberek jöttek, újabb eszmék és eszmények nyomultak előtérbe, újabb csillagok tűntek fel, amelyekről azt hittük, hogy elhomályosítják azokat a száz év előtti reformokat, terveket, eszméket és igazságokat, amelyekkel Brassai gazdagította ezt a világot. De neki is

voltak hűséges tanítványai, akik szeretettel örködték a nagy halott sirja fölött, akik nem csak életrajzának a megírásával, hanem tudománya kincsesházának a feltárásával föltámasztották ragyogó szellemét, akik ma itt is értékes előadásaikkal hirdették a bibliai igazságot: „Mit keresitek az élőket a holtak között? Nincsen itt, mert feltámadott,“

Igen, Brassai él, nem csak úgy, mint az unitárius egyháznak egyik legnagyobb büszkesége, hanem úgy is, mint a magyar tudományosság örök dicsősége, akinél méltóbban alig foglalhat valaki helyet a magyar Pantheonban. Él most és élni fog mindaddig, amíg a komoly és mélyreható tudománynak, az Isten előtt alázattal meghajló vallásos hitnek és az emberi törhetetlen akaratnak értéke lesz ezen a földön.

A Brassai szelleme előtt hajtottuk meg ma is a hála és kegyelet lobogóját abból az alkalomból, hogy ezelőtt száz évvel, éppen március 2-án iktatták be ebben a terebben tanári hivatalába, ahol annyi üdvös reform jelzi áldásos emlékét. Köszönöm az Unitárius Irodalmi Társaság nevében, hogy becses jelenletükkel emlékünnapélyünkön részt venni, s ezáltal a komoly tudomány iránti megbecsülésüknek kifejezést adni szivesek voltak. Köszönöm a közreműködőknek, hogy a nagy tudós és zenész emlékét szinte kézzelfoghatólag felelevenítették. Ezzel ünnepegyűnköt bezárom.

Dávid Ferenc és a tömeg.

(Tömeglélektani tanulmány.)

1579. november közepén a legnagyobb magyar reformátor, Dávid Ferenc, kilehelte nemes lelkét a devai várbörtön egyik cellájában. Mint életfogytiglan elítélt rab halt meg, miután évtizedekig, mint a lelkek vezetője, fénye és igazsága járt kartársai előtt. Körülbelül öt hónapig volt rab: ellenfelei nem örülhettek sokáig diadaluknak. Annál kevésbé, mert rabsága alatt alakja minden elfogulatlan szemlélő lelkében még magasztosabbá vált, hiszen az igazságért szenvedett. És annál kevésbé, mert halála után hirtelen híre, neve még fennebb szárnyalt, túllépte az országrész szűkös határait, bejárta Európát, Amerikát, az egész világot s megtörténik ma is, hogy távoli országokban csak onnan tudják, hogy Transsylvania van a világon, mert itt született és itt halt meg igazáért Dávid Ferenc. Mai nyelven szólva, Transsylvania leghíresebb képviselője, legnagyobb „idegenforgalmi értéke“ a művelt nyugat előtt: Dávid Ferenc. Mert egyetemeken és történelmi társaságokban, szövegeken és vasárnapi iskolákban, folyóiratokban és könyvekben foglalkoznak ma is élete és alakja jelentőségével. Aminthogy foglalkozunk ezekkel mi is és ma is. Mindig is foglalkoztunk. Magyaráztunk tanait, elemlegettük tetteit, főképen pedig fejtegettük őt magát, lelki összetételét, kivételes egyénisége hatóerejének titkát. Ugy voltunk vele, mint a vallással a teológusok. Minden új tudományt kipróbáltak rajta. Kezdték a filozófiával, folytatták a földszelvény természettudományok különböző fajtáival, azután a társadalomtudomány ismereteit vették eszközül s végül: még ma is folytatják a lélektan újabb eredményeinek a vallás megvizsgálására való alkalmazását. Egyik módszer követi a másikat s igen sok részletben meg is cáfolja egyik a másikat. Mégis, károsnak azért nem mondható ez az egyre megújuló próbálkozás, mert a nagy és egészében talán soha meg nem fejthető titkok sok részletét világhítták már meg a különböző tudományok. Mint ahogyan a mik-